

УДК 657

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Д. О. Попчук

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, група ОіО-41,
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – д.е.н., професор О. В. Павелко

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Статтю присвячено аналізу банківської системи України в період воєнного стану. В дослідженні запропоновано напрями підтримки стабільності банківського сектору, що своєю чергою зменшить негативний вплив на фінансову систему в цілому.

Ключові слова: воєнний стан, банківська система, кредитний портфель, кредитні канікули, кредитний ризик, іпотечні кредити.

The article is devoted to the analysis of the banking system of Ukraine during the period of martial law. The research suggests a way to support the stability of the banking sector, which in turn will reduce the negative impact on the financial system as a whole.

Keywords: martial law, banking system, credit portfolio, credit holidays, credit risk, mortgage loans.

Банки слугують одним із основних інститутів ринкової економіки. Це надзвичайно важливий елемент економіки країни в частині організації руху фінансових потоків. Банкам належить ключова роль у фінансово-кредитному обслуговуванні економіки. Водночас банківська система є досить вразливою до зовнішніх факторів: економічних, правових, політичних. Ці чинники взаємопов'язані і їх стабільне функціонування уможливорює безперебійну роботу банків. Війна значно обмежила та змінила умови функціонування банківського сектору, вплинувши на кредитні відносини, облікову ставку, операції з валютою, відсоткові ставки за депозитами, похитнулася стабільність банків та дещо скоротилася їх кількість в Україні.

Мета статті – це аналіз та оцінювання впливу війни на банківську систему, висвітлення особливостей кредитних операцій банків в умовах воєнного стану, визначення подальших дій для підтримання стабільності в банківському секторі.

Повномасштабна війна Російської Федерації, розпочата 24 лютого 2022 р., стала підставою введення воєнного стану на всій території України відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про введення воєнного стану в Україні» [1].

Для продовження роботи банківської системи України в складних умовах воєнного стану були введені деякі тимчасові обмеження, які вплинули на діяльність суб'єктів господарювання та на операції фізичних осіб, і були направлені на стабілізацію роботи фінансової та банківської системи країни.

Найважливішими з них є:

- зафіксований валютний курс та обмежений транскордонний рух капіталу;
- заборона банкам виплачувати дивіденди;
- введення для позичальників «кредитних канікул»;

- спрощені вимоги для операційної діяльності;
- незастосування НБУ заходів впливу за порушення банками вимог щодо подання звітності, якщо вони виникли після 24 лютого 2022 р. [2];

- адаптація НБУ правил роботи банківської системи з початком війни в умовах воєнного стану (відділення банків мали продовжити безперебійну роботу там, де це було безпечно, та забезпечити доступ до сейфів своїм клієнтам);

- відсутність обмежень на безготівкові платежі.

НБУ було запроваджено такі послаблення для банків:

- за порушення нормативів було скасовано заходи впливу: ліквідності, капіталу, лімітів відкритої валютної позиції, кредитного ризику, строків подання статистичної звітності, якщо такі порушення виникли після 24 лютого 2022 року;

- для відкриття рахунків надано дозвіл ідентифікації військових за військовим квитком;

- на 2023 рік перенесено проведення зовнішньої оцінки стійкості для банків;

- скасування заходів впливу за порушення формування та зберігання обов'язкових резервів за невчасне оприлюднення фінансової та консолідованої фінансової звітності;

- надано дозвіл на використання хмарних сервісів, які розташовані на території США, Канади, Великої Британії та ЄС для підвищення стабільності роботи банківської системи [3].

Збереження довіри громадян є основним принципом функціонування банківської системи. Цей принцип залишився надзвичайно важливим і в умовах війни, адже саме довіра клієнтів забезпечує стабільну роботу в умовах війни банківської системи. Лише за допомогою довіри клієнтів, фізичних та юридичних осіб можна забезпечити безперебійне надання послуг та досягти відповідних успіхів (таблиця). На сьогодні можна говорити про те, що населення України в умовах війни довіряє банківській системі. Так, згідно з даними Ощадбанку, за перший місяць активного вторгнення залишок на рахунках фізичних осіб збільшився на 8,6 млрд грн [4].

На великі державні банки було покладено ключову роль у забезпеченні відносно стабільного кредитного портфеля всієї банківської системи України. Вони не зупинили свою роботу і залишалися операційно прибутковими, що дозволяло їм самостійно відновлювати капітал після проходження глибокої фази кризи та не зупиняти процес кредитування підприємств, що працюють у сферах критичних галузей. З початку війни головним викликом в управлінні кредитним портфелем банків був високий ризик неповернення кредитів, що впливало на ліквідність банківської установи, і розвитку ділової активності банку на ринку та можливості кредитування клієнтів.

Щоб ретельніше обирати платоспроможних позичальників, котрі попри війну встояли на ринку та змогли швидко пристосуватись до нових умов ведення бізнесу, більшість із банків посилили стандарти корпоративного кредитування. Водночас в умовах воєнного стану банки готові продовжувати кредитування критично значущих галузей економіки: харчової, виробництва лікарських засобів та медичних виробів, аграрної тощо. Нове кредитування у непростих воєнних умовах переважно здійснюватиметься із підтримкою державних програм.

Вітчизняні банки під час воєнного стану мають активізувати кредитну діяльність, для того, щоб підприємства змогли модернізувати й відновити виробництво, адаптувавши його до нових умов. НБУ та уряд із перших днів війни докладають всі можливі зусилля, щоб стимулювати банки до кредитування реального сектору економіки в цих складних умовах, зокрема розширено дію пільгових державних кредитних програм, бізнесу спрощено доступ до дешевих кредитів, вчасно отримують банківські установи рефінансування, необхідне для збільшення кредитних портфелів [6].

Досягнення банківської системи України за час повномасштабної війни з РФ

№ з/п	Досягнення	Пояснення
1.	Стійкість	Від першого дня широкомасштабної війни українська банківська система працювала без збоїв стабільно, не зупинялась ні на день та забезпечувала платежі і доступ українців до їхніх коштів. Банки майже щодня надавали безперебійно послуги клієнтам у регіонах, де це було безпечно, вони виявилися операційно стійкими
2.	Гнучкість	За весь час повномасштабної війни Український банківський сектор не лише зумів вистояти і продовжити стабільну роботу, а і показав, що уміє адаптуватись до таких надскладних обставин як бойові дії та військова агресія. Українські банки навчилися пристосовуватись до будь-яких ситуацій та ефективно відповідати навіть на найтяжчі виклики
3.	Потужний кіберзахист	Українська банківська система сьогодні має високий рівень цифровізації. Ще в перші дні повномасштабної війни НБУ врегулював використання хмарних послуг банками та процесинговими центрами. Усі критичні процеси стабільно підтримуються, а дані надійно зберігаються. Ще криза з COVID-19 забезпечила налагодження роботи в дистанційному режимі, тож багато функцій банки змогли без проблем перевести в цифрову площину
4.	Підтримка військових та волонтерів	Усі учасники фінансового ринку у перший день широкомасштабного вторгнення РФ об'єдналися для протистояння агресору. НБУ одразу відкрив спеціальний рахунок для збору коштів на підтримку ЗСУ, а згодом додав рахунок і на гуманітарну допомогу. Приватні банки переказували на потреби ЗСУ гігантські суми, багато фінустанов впровадили у своїх онлайн-банкінгах та мобільних застосунках кнопки швидких переказів для українських оборонців та на гуманітарну допомогу постраждалим від війни
5.	Кредитування в умовах війни	В умовах війни однією із перших ініціатив став захист позичальників та кредитні канікули, які дозволяли протягом воєнного стану та 30 днів після його завершення звільнити боржника від штрафу за несплату та інших нарахувань
6.	Доступні кредити на відновлення бізнесу	Українська влада 18 березня перезапустила популярну програму для бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%». На час воєнного стану і ще місяць після його завершення ставка за кредитами була 0%. А відсотки за тих, хто хоче вести бізнес, платить держава. Після воєнного стану процентна ставка буде не більше 5%

* Складено автором за даними [5].

Кредитний ризик у зв'язку із воєнним станом став одним із найбільших. Лише з часом можна буде підрахувати остаточні обсяги витрат від нього, тому що велика частина території України окупована, багато людей залишилися без роботи, частина виїхала за кордон, не маючи змоги сплачувати відсотки за кредитами. З початку війни було надано кредитів на суму 2,3 млрд грн. Також заплановано додаткове пільгове кредитування аграріїв на 40 млрд грн. Державні банки станом на 1 квітня 2022 р. надали кредитів на 12,8 млрд грн [7, С. 1132]. На початку війни було запроваджено «кредитні канікули», зменшено ліміти за кредитними картками.

Банки під час кредитних канікул пропонують такі послаблення, як: тимчасове зниження ставок вдвічі або більше; відміну обов'язкового платежу на строк від одного до трьох місяців; відмову від нарахування штрафів за прострочення. Лише в короткостроковому періоді ефективні «кредитні канікули», тому що підвищують довіру клієнтів до установи та знижують боргове навантаження на клієнтів. Банки з часом повинні відходити від масштабних «кредитних канікул», аби мати змогу фінансувати свої витрати.

НБУ акцентував увагу на високих ризиках незабезпеченого споживчого кредитування через залежність від платоспроможності позичальників. Витрати банків були непомітними під час «кредитних канікул», але ці ризики реалізуються під час поступового відходження від «кредитних канікул» та повернення до звичного графіку платежів. Необхідна стабілізація доходів населення та економічної ситуації в країні, для нормального відновлення роздрібного кредитування, але це можливо лише при умові припинення війни. У багатьох

банках України з 1 червня «кредитні канікули» припинились. Індивідуально кожен банк надає пільги позичальникам, які ще сплачують за своїми позиками.

Загрозлива ситуація також і на ринку іпотечного кредитування. Житло, в багатьох регіонах, яке знаходиться під заставою, могло бути зруйноване війною або пошкоджене. Частина житла знаходиться на територіях, де ведеться активні бойові дії або територіях, які окуповані. Умови договору не змінюються навіть коли житло було зруйноване, позичальник все одно повинен за ним доплатити іпотеку.

Ринок іпотечного кредитування був відносно новим для України. Він перебував на стадії розвитку. За даними НБУ, у грудні 2021 р. ставка за іпотечним кредитуванням становила на первинному ринку 16,1%, на вторинному – 13,6%. За 2021 рік було укладено нових угод на 7,5 млрд грн. Після нападу Росії на Україну банки припинили надавати житло під іпотеку, через десять місяців військової агресії на іпотечному ринку спостерігається майже нульова активність. Уряд активно шукає шляхи відновлення в умовах воєнного стану іпотечного кредитування [8].

Можливо виділити декілька напрямів діяльності, які допоможуть удосконалити роботу банків в період війни:

1) провести реструктуризацію богів та ретельніше визначати кредитний ризик. Щоб уникнути несплату з боку позичальника, банкам потрібно ретельно визначати кредитний ризик за невеликими позиками. Також варто переглянути фінансовий стан позичальників, які мають великі кредити або труднощі зі сплатою та за необхідності – провести реструктуризацію;

2) під час дії воєнного стану дотримуватися вимог НБУ;

3) удосконалювати системи кіберзахисту.

На сьогодні актуальним питанням залишається відновлення всіх секторів господарювання та подальшого розвитку України після перемоги у війні [8].

Таким чином, повномасштабне вторгнення Росії на територію України стало масштабним випробуванням для вітчизняних банків, з яким вони справилися «на відмінно». Спільно з НБУ заздалегідь було підготовлено плани роботи за різними сценаріями. Таким чином, навіть у цій ситуації банки продовжують працювати, своєчасно виконують взяті на себе зобов'язання, обслуговують юридичних та фізичних осіб, кредитують комерційні структури, надають послуги на всій території України, навіть у містах, де ведуться бойові дії. Банки продовжують розробляти нові плани і, зрозуміло, що безперервність їх роботи буде гарантована.

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 15.01.2023).
2. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління Національного Банку України від 25 лютого 2022 р. № 23. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25022022_23 (дата звернення: 15.01.2023).
3. Бортник А. Грошово-кредитна політика НБУ в умовах війни. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти*: зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 30 листопада 2022 р.). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. С. 11–12.
4. Чому українські банки стабільні навіть під час війни. [oschadbank.ua](https://www.oschadbank.ua/news/comu-ukrainski-banki-stabilni-navit-pid-cas-vijni-2). 2022. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/comu-ukrainski-banki-stabilni-navit-pid-cas-vijni-2> (дата звернення: 15.01.2023).
5. Фурса С. Сім досягнень банківської системи України за час повномасштабної війни з РФ. URL: <https://ua.news.ua/money/sem-dostyzenyj-bankovskoj-systemy-ukraynu-za-vremya-polnomasshtabnoj-vojny-s-rf> (дата звернення: 15.01.2023).
6. Хмиз О. М., Ларіонова К. Л. Особливості управління кредитним портфелем банків України в умовах воєнного стану. *Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика*: зб. наук. праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / відп. ред. Н. А. Хрущ. Хмельницький: ХНУ, 2022. С. 68–70.
7. Дорошенко Н. О., Дорошенко О. Г. Першочергові заходи та шляхи реанімації економіки України у військовий час. *Modern research in world science: Proceedings of the 1st International scientific and practical conference*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. P. 1128–1135.
8. Правдиківська І. І., Дорошенко Н. О. Вплив війни на банківську систему України. *Молодий вчений*. 2022. № 9 (109). С. 15–153.